

Maciej Witulski

PRÓBA ZDEFINIOWANIA I USYSTEMATYZOWANIA RUCHU WICCA

Religia wicca, według niektórych publicystów, jest obecnie najprężniej rozwijającą się religią neopogańską na świecie¹. Dynamizm ten dla badacza tego nurtu ma jednak pewne ujemne skutki, gdyż prowadzi do wielu utrudnień w warstwie fakto-graficznej, niepozwalających w pełni na rzetelne i całościowe sklasyfikowanie tego ruchu. Od połowy lat 50. XX w. wyznanie to rozwija się na całym świecie, skupiając olbrzymią liczbę wiernych w niezależnych grupach (rodziny, Sabaty²) lub praktykujących indywidualnie. Do tej pory jednocześnie nie została wypracowana ani jedna definicja, która byłaby w pełni satysfakcjonująca z pozycji religioznawcy i w całości odzwierciedlała charakterystykę tego ruchu kultowego.

Badacze na ogół skupiali się na przewodnich nurtach wicca i, określając ten system bardzo ogólnie, nie uwzględniali licznych odstępstw, które często powstały jako odchodzące od głównego nurtu grupy – wprowadzają one w obieg rytuałów własne, niekiedy bardzo kontrowersyjne i nowatorskie elementy. W rozdziale pierwszym niniejszego artykułu przytaczam kilka wybranych definicji badaczy i wyznawców, polemizując z ich zdaniem i powielanymi stereotypami. Podsumowując tę część, formułuję własną definicję wicca. W rozdziale drugim omawiam niektóre z dotychczas podjętych prób systematyki wicca i prezentuję własny podział. W trzecim – analizuję wybrane przykłady kontrowersji dotyczących wicca.

¹ R. Furman, *Wicca i wiccianie. Od tradycji do wirtualnej wspólnoty*, Kraków 2006, s. 58.

² „Sabat” pisany wielką literą oznacza wspólnotę wiccan, w odróżnieniu od „sabatów” jako spotkań wyznawców (przyp. red.).

Definicja wicca

Pojęcia przedstawiane dotychczas są na ogół niekompletne i skupiają się tylko na pewnych aspektach tej religii. Remigiusz Okraska podaje:

Szczególnie popularny jest tzw. wiccanizm, czyli nurt odwołujący się do tradycji czarownic, które w myśl tej teorii były kapłankami dawnego kultu płodności. Rozwój wiccanizmu datuje się od lat 20. (kiedy to egiptolożka Margaret Murray postawiła tezę – nb. obaloną później przez innych naukowców – że średniowieczne czarownice były kapłankami pogańskiego kultu płodności), jednak nabrał mocy w trzydzieści lat później, nie będąc początkowo związany z ruchem feministycznym. Silnie wyeksponowany pierwiastek kobiecy sprawił, że wkrótce zyskał sporą popularność w radykalnych odłamach feminizmu. Wiccanizm podkreśla przewagę pierwiastka żeńskiego (lunarnego) nad męskim (solarnym), próbuje nawiązać do dawnych, matriarchalnych wierzeń i poszukuje w mitologiach przedchrześcijańskich elementów tożsamyh z tą teorią³.

Opis ten jest o tyle nieprecyzyjny, że wiccanie w zdecydowanej większości przypadków uznają równość obu pierwiastków, a tylko bardzo nieliczne odłamy propagują wyższość jednego spośród nich lub koncentrują się na kulcie tylko jednego. Przykładem mogą być tradycje dianiczna⁴ oraz np. minojska⁵, gdzie grupy skupione wokół kręgów siostrzanych lub braterskich, czczą Boginię lub Boga, w zależności od płci. Większość covenów podkreśla jednak równość obu elementów, wywyższanie Bogini nad Boga nie jest przez nie akceptowane. Podobny punkt widzenia jak Remigiusz Okraska, prezentuje Jarosław Tomasiewicz:

Swą popularność wiccanizm zawdzięcza przede wszystkim silnemu pierwiastkowi kobiecemu, który uczynił zeń prawdziwą „religię Ruchu Wyzwolenia Kobiet”⁶.

³ R. Okraska, *W kręgu Odyna i Tryglawa*, Białą Podlaska 2001, s. 42.

⁴ Dianiczna wicca (*Dianic Wicca*), znana także jako dianiczne czarostwo lub dianiczne feministyczne czarostwo, jest tradycją założoną przez Zsuzannę Budapest w Berkeley w Kalifornii, w wigilię Wszystkich Świętych 1968 r. Pierwotna nazwa brzmiała Women's International Terrorist Conspiracy from Hell (w skrócie WITCH), co potem zmieniono na Women Incensed at Telephone Harrasment. Łączy w sobie elementy brytyjskiej tradycyjnej wicca, włoskiej magii ludowej zaczerpniętej z *Aradii – Ewangelii wiedźm* Ch. Lelanda, idee feministyczne i sposoby uzdrawiania, przekazane liderce przez jej matkę. Wiele feministycznych covenów istnieje na terenie Teksasu, Kalifornii, Nowego Jorku, Oregonu, Florydy i Massachusetts, Missouri, Illinois, Pensylwanii. Za: M. Adler, *Drawing down the Moon. Witches, Druids, Goddess-Worshippers, and Other Pagans in America Today, Revised and Extended Edition*, New York 1986, s. 177–178.

⁵ Tradycja minojska, zapoczątkowana przez Edmunda „Lorda Minosa Gwydiona-Hyakinthosa” Buczynskiego w 1975 r. w Nowym Jorku. Buczynski był archeologiem z wykształcenia, gardnerianinem i członkiem nowojorskiej walijskiej tradycji. Braterstwo minojskie jest męską inicjacyjną tradycją Rzemiosła czczącą życie, mężczyzn kochających mężczyzn i magię w pierwotnym minojskim kontekście, włączając także pewne elementy mitologii egejskiej i bliskowschodniej. Ruch powstał jako wyraz buntu przeciwko dyskryminacji homoseksualistów w kręgach wicca niektórych ortodoksyjnych nurtów. Tradycja minojska jest głównie męską ścieżką, jakkolwiek istnieją kręgi siostrzane, grupujące wyłącznie kobiety. Nurt ten powstał w 1978 r. z inicjatywy Lady Rhei oraz Lady Miw-Sekhmet, obu z Nowego Jorku. Istnieje także trzecia ścieżka, tzw. Kult Rei, znany także jako Kult Podwójnego Ostrza, który oznacza spotkanie i współpracę pomiędzy dwiema tradycjami. Za: http://www.witchvox.com/va/dt_va.html?a=usma&c=trads&id=12991 (dostęp 15.03.2009).

⁶ J. Tomasiewicz, *Stare religie nowej ery*, „Nomos. Kwartalnik Religioznawczy” 1994, nr 5/6, s. 99.

Stereotyp wicca jako religii kobiet zaistniał w świadomości większości zainteresowanych tym tematem przede wszystkim dlatego, że część kobiet-czarownic amerykańskich, poprzez dość skuteczną autopromocję (publikacje, filmy, wywiady TV) zwróciła na siebie uwagę mediów. Stało się to przyczyną powstania obiegowych opinii, że wicca to religia kobiet albo że stanowią one większość jej wyznawców. Badania zrealizowane w tym zakresie nie potwierdzają jednak tej tezy. Natomiast te przeprowadzone w Stanach Zjednoczonych podają dość precyzyjnie procentowy udział kobiet i mężczyzn w tym ruchu:

- G. G. Scott, 1980, 33% mężczyzn, 67% kobiet,
- „Green Egg”⁷, 1991, 47% mężczyzn, 53% kobiet,
- Helen Berger, 1995, 40% mężczyzn, 60% kobiet⁸.

Takie same badania przeprowadzone w Wielkiej Brytanii dały podobne rezultaty:

- Sorcerer’s Apprentice⁹, 1989, 62% mężczyzn, 38% kobiet,
- Michael York, 1995, 55% mężczyzn, 45% kobiet,
- INFORM, 1995, 50% mężczyzn, 50% kobiet,
- Vivienne Crowley, 1996, 40% mężczyzn, 60% kobiet,
- Leo Ruickbie, b.d. 46% mężczyzn, 54% kobiet¹⁰.

Z analizy m.in. powyższych wyników widać, że liczba wyznawczyń tej religii dorównuje zwykle liczbie wyznawców. Pogląd, że wicca jest religią kobiet, jest więc błędny i w mojej opinii wynika ze stereotypów m.in. głośno lansowanych przez środowiska feministyczne, nachalnej propagandy filmowej¹¹, a także wręcz z niewiedzy piszących, jednoznacznie utożsamiających osobę zajmującą się czarami z kobietą, która w przeszłości była klasyczną ofiarą działań inkwizytorów.

Bardzo ogólnie religię wicca zdefiniował Leonard Pełka: „Neopogańska religia natury oparta na czarostwie (z zaakcentowaniem magii seksualnej) i technikach terapii duchowej”¹². Informacja ta jest bardzo ogólna, nie wspomina zupełnie o doktrynie, kulcie ani też systemie organizacyjnym. Poza tym, samo słowo „czarostwo” pojawia się często jako synonim religii wicca w wersji popularnej, a nie tylko jako określenie sztuki praktykowania magii. Pojęcie terapii duchowych też może być tutaj różnie pojmowane. Funkcjonują bowiem takie odłamy wicca, których nie można w pełni zaliczyć do neopogańskich, np. tradycja trynitariańska,

⁷ „Green Egg” jest to neopogańskie czasopismo wydawane przez Kościół Wszystkich Świątów w latach 1967–1976 i 1988–2000. Reaktywowane w 2007 r., założone i redagowane przez Oberona Zell-Ravenhearta. Najstarsze światowe czasopismo dotyczące neopogaństwa.

⁸ L. Ruickbie, *Witchcraft out of the Shadows. A complete history*, London 2004, s. 164–165.

⁹ Sorcerer’s Apprentice to wydawnictwo oraz sklep poświęcony okultyzmowi, założony w Leeds (Wielka Brytania) w 1975 r.

¹⁰ L. Ruickbie, *op. cit.*, s. 164–165.

¹¹ Czarownice od dawna na ogół utożsamiane są z postaciami kobiet, choć statystyki pokazują, że duża liczba mężczyzn, również posądzana była o czary. Stereotyp ten dość gładko został przeniesiony na religię wicca. Wiele filmów i seriali pokazuje kobiety na pierwszym planie także w wicca, np. w filmie *Blair Witch Project 2: The Book of Shadows* (reż. Joe Berlinger).

¹² L. Pełka, *Od kultu Matki Bogini do wiceanizmu (czarownica wczoraj a dziś)*, [w:] *Czarownice. Funeralia lednickie 2*, red. J. Wrzesiński, Wrocław–Sobótka 2000, s. 21–36.

nazywana czasem też chrześcijańską wicca, zawierająca w sobie silne odwołanie do chrześcijańskiego Boga Ojca, Żeńskiego Aspektu Boga (nazywanego Szechina czy Sofia). Inny przykład stanowi Cultus Sabbati, który odnosi się do kultu Lucyfera, rozumianego jako oponenta chrześcijańskiego Boga.

Margot Adler, autorka wielu dzieł poświęconych wicca, ujmuje to zjawisko następująco:

Wyznawcy wicca czerpią swoje inspiracje z przedchrześcijańskich źródeł, europejskiego folkloru i mitologii. Uważają siebie za kapłanów i kapłanki dawnej europejskiej szamanistycznej religii natury, która czciła Boginię, utożsamianą z antyczną Matką Boginią w jej trzech aspektach: Panny, Matki i Staruchy. Wiele tradycji Rzemiosła czci także Boga, identyfikowanego z dawnym Panem Zwierzyny, Bogiem Łowów, Bogiem Śmierci i Panem Lasów. Wiele neopogańskich czarownic i neopogan ogólnie, widzi siebie jako współczesnych dziedziców starożytnych misteryjnych tradycji Egiptu, Krety, Eleuzis itp., równie dobrze jak popularnych rolniczych tradycji celebrowania świąt i rytuałów sezonowych¹³.

Mimo że powyższa definicja najbardziej oddaje sedno sprawy, to pisząca pomija tutaj spory wpływ tradycji wschodniej w praktykach wicca (reinkarnacja, joga, medytacja), elementów New Age, kabały, gnozy, elementów synkretycznych pochodzących z dzieł m.in. Aleistera Crowleya, różokrzyżowców, wolnomularstwa. Moim zdaniem, autorka próbowała umieścić w swojej interpretacji wszystkie elementy, co jednak nie do końca się udało, ponieważ jednocześnie zupełnie pominęła wiele kwestii istotnych dla wicca. Jest to jednak krok w dobrą stronę.

Biegunowo innym problemem są z kolei sformułowania przedstawiane przez samych wyznawców tej religii. Główny zarzut, jaki można tutaj postawić, to taki, że są one przede wszystkim bardzo często subiektywne. Ich twórcy nie starają się opisać całości zjawiska, eksponując tylko elementy wygodne dla własnych interpretacji religijnych. Enenna, autorka popularnego portalu www.wicca.pl, kryjąca się pod tym pseudonimem, na jednej z redagowanych przez siebie stron internetowych tak definiuje ten ruch:

[...] przekazywana z osoby na osobę, inicjacyjna religia misteryjna, wywodząca się z praktyk covenu w New Forest lub pokrewnego, a krócej – misteryjny kult Bogini Magii i Boga Śmierci i Odrodzenia¹⁴.

Autorka przyjęła jednak punkt widzenia wygodny tylko dla nurtu wicca tradycyjnego, którego sama jest reprezentantką. Wicca staje się tutaj religią dziedziczną osób, które przyjęły inicjację od uczniów G. Gardnera.

Wszystkie pozostałe nurty, przede wszystkim eklektyczne, które powstały dzięki przyswojeniu wiedzy nabytej z innych źródeł, zostają w tej definicji niesłusznie pominięte.

¹³ M. Adler, *op. cit.*, s. 10–11 [tłum. własne].

¹⁴ <http://www.wicca.pl/wicca.html> (dostęp 05.11.2008).

W podobny sposób określają tę religię na swoich stronach internetowych członkowie organizacji Pagan Federation International¹⁵:

Wicca jest jedną z najbardziej wpływowych tradycji współczesnego pogaństwa. Znana też jako czarostwo, zaczęła pojawiać się publicznie we współczesnej formie w późnych latach 40. XX wieku¹⁶. Jest to ścieżka inicjacyjna, tradycja misteryjna, która prowadzi swoich adeptów ku głębokiemu obcowaniu z siłami natury i ludzkiej psychiki, prowadząc do duchowej przemiany. Kobiety podążające tą ścieżką są inicjowane jako kapłanki, a mężczyźni jako kapłani¹⁷.

Również to wyjaśnienie przyjmuje tylko określony punkt widzenia, uznający za ruch wicca jedynie grupy przejmujące kult od spadkobierców wiedzy Gardnera.

Odrzucając w całości lub części definicje przytoczone wyżej, w mojej opinii wicca jest to: „określenie szeroko rozumianej współczesnej religii czarownic i czarowników. Na ogół jest to religia politeistyczna, skupiona na kulcie Rogatego Boga i Bogini o Trzech Twarzach, praktyce magii pozytywnej, wierze w reinkarnację, przestrzeganiu wiccańskiej rady (czyń, co chcesz, o ile kogoś nie skrzywdzisz), celebrowaniu świąt lunarnych (12–13 pełni księżyca w roku) oraz solarnych (8 do- rocznych związanych ze zmianami w cyklu słonecznym). Od każdej wymienionej cechy można jednak znaleźć wyjątki, szczególnie w nurtach eklektycznych. Wicca wyznawana jest indywidualnie (tzw. *solitary path wicca*), grupowo (*coven*) lub rodzinnie”¹⁸.

Wicca powinna mieć szeroką definicję ze względu na skrajne różnice, jakie występują w tej religii. Inaczej prezentują się „odziani w niebo” gardnerianie, celebrujący rytuały w tajemnicy przed otoczeniem, od np. osób praktykujących publiczne ceremonie Starhawk¹⁹, które w bardzo nikłym stopniu odnoszą się do obrzędów pierwszych wiccan (bardziej pod tym względem przypominają rekonstrukcjonistyczne rytuały neopogańskie niż zabiegi o charakterze *stricte* magicznym, typowe dla większości wiccan).

Fundamentalne dla zrozumienia istoty wicca jest także to, że Bóg i Bogini są w tej religii diametralnie różnie pojmowani.

¹⁵ Międzynarodowa Federacja Pogańska (Pagan Federation International) została założona w 1971 r. w Wielkiej Brytanii. Pierwotnie celem założycieli było powołanie organizacji na rzecz kampanii, która aktywnie przeciwstawiałaaby się negatywnym postawom społecznym, skierowanym wobec silnie rozwijającego się pogaństwa. Wydaje czasopismo „Pagan Dawn” („Pogański Świt”) wcześniej (od 1969) ukazujące się pod nazwą „Wiccan”. Jest jedną z największych i najstarszych organizacji tego typu w Europie, ma także filię w Polsce.

¹⁶ Gwoli doprecyzowania: wicca publicznie zaczęła się pojawiać dopiero po zdjęciu przez rząd brytyjski tzw. Witchcraft Acts w 1951 r.

¹⁷ <http://www.pl.paganfederation.org/wicca.php> (dostęp 04.11.2008).

¹⁸ M. Witulski, *Polskie słownictwo w wicca*, [w druku]. Dla lepszego zrozumienia artykułu definicję powyższą podzieliłem na dwie części. Drugi fragment, dotyczący podziału w wicca, znajduje się w dalszej części artykułu.

¹⁹ Starhawk to pseudonim Miriam Simos (ur. 1951), amerykańskiej publicystki, aktywistki anarchistycznej, ekofeministki, działaczki na rzecz kobiet, ruchów ekologicznych, antyglobalizacyjnych i czarownicy. Jest uczennicą Zsuzanny Budapest i założycielką nurtu Reclaiming (pierwotnie Reclaiming Collective). Za: R. Hutton, *Triumph of the Moon. A history of Modern Pagan Witchcraft*, New York 1999, s. 345.

Leo Ruickbie wylicza cały szereg poglądów teistycznych, jakie można znaleźć wśród wiccan:

- monoteizm oparty na kulcie Bogini,
- nierówny duoteizm, gdzie jest bardziej akcentowana jedna postać, Bóg lub Bogini,
- duoteizm równy,
- dualizm – jak możemy domniemywać, jest parafrazą chrześcijańskiej doktryny „świętego dualizmu”, gdzie Bóg i Bogini występują jako całość,
- trynitarianizm, gdzie Bóg i Bogini widziani są tylko jako pośrednicy w kontaktach z ludźmi, a są upoważnieni do tego, przez emanującą mocą, najwyższe boskie źródło, które jest ponad wszelkim stanem,
- metaforycznie dualistyczny monoteizm (MDM), gdzie Bóg/Bogini jest środkiem do zrozumienia mocy, nieistniejącej jako oddzielna kategoria (byt),
- metaforycznie politeistyczny monoteizm (MPM), gdzie wielu Bogów jest widzianych jako źródło zrozumienia jednego prawdziwego Boga,
- metaforycznie politeistyczny duoteizm (MPD), gdzie wielu Bogów jest zasadniczo ekspresjami końcowymi Boga i Bogini,
- panteizm, gdzie wszystko jest Bogiem i gdzie bóstwo jest zarówno transcendentne, jak i immanentne,
- egoenteizm – przyjęty neologizm oznaczający wiarę, że jednostka jest częścią bóstwa lub jest bóstwem, co konsekwentnie i koniecznie odwzajemnia. W przeciwieństwie do panteizmu to w jednostce przebywa immanentny Bóg, ponieważ tylko człowiek jest uwikłany w relacje z Bogami,
- wszystko-teizm, kolejny neologizm obejmujący wszystkie [uprzednio wyżej wymienione – przyp. autora] formy wiary w Boga²⁰.

W wicca pojawiają się także różne ateistyczne koncepcje wierzeniowe:

- symbolizacja – interpretacja bóstw w czysto symbolicznych pojęciach, reprezentacja równowagi w formie Boga i Bogini, prawdopodobnie zawierająca bardziej psychologiczną interpretację Boga i Bogini jako archetypowych symboli.
- konstrukcjonizm – gdzie bóstwa są widziane jako osobowe, skonstruowane byty, działające niezależnie od człowieka.
- naturyzm – wiara, kult, szacunek dla natury, ale niekoniecznie rozumianej jako istota boska²¹.

Praktykuje się tzw. magię pozytywną²², co jednak nie jest regułą, ponieważ wprawdzie większość przestrzega formy wiccańskiej rady, lecz i tam można spotkać zdeklarowane wyjątki²³.

²⁰ L. Ruickbie, *op. cit.*, s. 180 [tłum. własne].

²¹ *Ibidem*.

²² Przyczyną jest tutaj wiara w tzw. Prawo Trójpowrotu, czyli w po trzykroć wzmocnioną energię powracającą do wysyłającego.

²³ Czytając fora internetowe, gdzie zabierają głos przedstawiciele różnie klasyfikowanych przeze mnie nurtów wicca, zauważyłem, że większość wiccan miała w życiu przynajmniej raz styczność z „magią negatywną”. Powody odejścia od tego były różne: energia powracająca i wyrządzająca szkody, negatywne efekty uroków, które dotknęły rzucających je, fakt, że „magia negatywna” nie prowadzi do rozwoju. Część osób za-

Wiara w reinkarnację także postrzegana jest różnie. Jedni wyznawcy twierdzą, że człowiek może odrodzić się tylko człowiekiem, rośliną rośliną, a zwierzę zwierzęciem. Inni przekonują, że nie ma co do tego reguły. Człowiek może odrodzić się tak samo człowiekiem, jak i przedmiotem martwym czy rośliną. Część wiccan wierzy także w Krainę Wiecznego Lata (Summerlands), czyli miejsce, gdzie Bogowie wysyłają dusze, które doświadczyły wszystkich aspektów i emocji życia. Jest to „pogański raj”, względnie miejsce odpoczynku dusz, przed ponownymi narodzinami.

Inaczej także obchodzone są przez wiccan różnych tradycji te same święta. Pewne grupy celebrują święta solarne, a wśród lunarnych są to pełnie i nowie księżyca, podczas gdy inne tradycje np. nie realizują żadnych praktyk podczas nowiu. Jedni przekonują, że esbaty powinny odbywać się tylko indywidualnie, a sabaty wyłącznie zbiorowo²⁴. Niektórzy podczas sabatów częściej świętują ważne wydarzenia ze swojego kalendarza, a rzadziej praktykują magię.

Klasyfikacja wicca

Próby klasyfikacji przedstawione do tej pory na ogół pomijały wiele istotnych dla wiccanizmu wątków. Leonard Pełka wyróżnił trzy nurty: gardneriański, aleksandriański oraz nurt tzw. odzianych (odrzucających gardneriańską zasadę nagości, ograniczony zakres gardnerowskiej wykładni czarostwa, wpływy literackie np. R. Gravesa w praktykach)²⁵. Podział ten jest mało precyzyjny. Gardnerianie i aleksandrianie w mojej opinii stanowią główny rdzeń wicca. Obok tego nurtu wicca należy koniecznie uwzględnić tradycje, które rozwijały się wcześniej lub równolegle, ze względu na podobieństwa w doktrynie, kulcie i organizacji, a nawet pewne uczestnictwo w praktykach osób powiązanych z nurtami wicca, jak np. Doreen Valiente²⁶, która opisała m.in. reguły panujące w Clanie Tubal Caina. Nurt „odzianych” będzie

deklarowała, że w czasie kiedy praktykowali magię negatywną, nie byli jeszcze wiccanami, a uprawiali magię z pogranicza innych systemów. Wiccanie tradycyjni, wbrew powszechnie panującej opinii, również praktykują „magię negatywną”. Gerald Gardner, upubliczniając wicca, zataił pewne informacje na jej temat, by nie zepsuć medialnego wizerunku nowo powstałej religii. Na jej gruncie pojawiają się też kwestie relatywizmu moralnego, gdzie pojęcia dobra i zła nie zawsze występują. Przykładem będzie tutaj np. nurt Dark Paganism, zapoczątkowany przez Johna Coughlina, łączący ruch wicca ze światem subkultury gotyckiej. Eksponuje on charakterystyczny dla tego nurtu „mrok”, rozumiany jako kult mrocznych Bogów, takich jak Hekate, Kali, Lilith, Set, Loki, Hades, oraz zwraca silniejszą uwagę na „mroczne aspekty świata”, np. polaryzację jasny – ciemny.

²⁴ Wywodzi się to z przekonania, że święta solarne związane ze Słońcem odpowiadają męskiej cesze – ekstrawertyzmowi, podczas gdy żeńskie – lunarne reprezentują introwertyzm.

²⁵ R. Furman, *op. cit.*, s. 60.

²⁶ Doreen Edith Dominy Vlachopoulos Valiente (1922–1999). Krótco po tym, jak Gardner opublikował swoje wrażenia dotyczące inicjacji w kulcie, wiedźm Valiente dołączyła do niego (w r. 1952) i rozpoczęła współpracę przy tworzeniu rytuałów. Valiente została arcykapłanką Gardnera w 1953 r. Napisała szereg wierszy, które miały być używane przez wiccan; pomagała również w formułowaniu *wiccan rede*. Jednakże chęć upubliczniania przez Gardnera rytuałów wywołała konflikt z Valiente. Po rozstaniu z nim dołączyła do covenu Roberta Cochrane’a. Za: L. Ruickbie, *op. cit.*, s. 129.

tutaj zupełnym uogólnieniem wszystkiego, co wyrosło na bazie dwóch głównych tradycji. Pojęcie „odziani” również nie jest, moim zdaniem, zbyt trafione, bowiem nawet aleksandrianie nie zawsze odprawiają rytuały nago, częstokroć występując w szatach liturgicznych. Część wiccan, którzy wyłonili się z obu tych tradycji, w dalszym ciągu przestrzega zasady odprawiania rytuałów nago i zachowuje większość przekazu gardneriańskiego.

Próbie klasyfikacji podjęła także Renata Furman. Wyróżniła ona pięć nurtów wicca, dzieląc je na: tradycyjne (tradycji), „duchowości kobiecej”, samodzielne, nawiązujące do konkretnych tradycji religijnych, eklektyczne²⁷. Powyższy podział także nie jest zbyt precyzyjny i w mojej opinii zawiera błędy.

Oprócz dwóch głównych nurtów tradycji całą resztę można uznać za rozmaite formy eklektyzmu. Wszystkie one bazują na naukach uczniów Gardnera czy Sandersa oraz wprowadzają nowatorskie elementy w obrębie doktryny, kultu i organizacji. Pewne grupy można zakwalifikować jednocześnie do kilku nurtów (np. pojedynczy wyznawcy mogą funkcjonować zarówno wśród nurtów eklektycznych, jak i samodzielnych, będąc miłośnikami np. tradycji celtyckiej).

Ponadto autorka uogólniła pewne odłamy, nie uwzględniając innych – podobnych, np. nurtów „duchowości męskiej” (część wyznawców tradycji minojskiej oraz np. ruchów dokonujących radykalnego rozbratu z tradycyjnymi formami wicca, jak ruch Dark Paganism, gdzie nie zawsze przestrzegana jest wiccańska rada) czy wspomnianej już tradycji trynitariańskiej (nazywanej także chrześcijańską wicca).

Należałoby tu także wspomnieć o ruchach dbających o ekologię, ekofeministycznych lub angażujących się w sprawy społeczne, jak np. Reclaiming²⁸ słynnej Starhawk.

Wśród samych wyznawców panują rozbieżne opinie co do podziału wicca. Wspomniana już Enenna dzieli ten system wyznaniowy na dwa nurty:

[...] neopogańska inicjacyjna religia misteryjna (inicjacyjna – czyli przekazywana w kowenach przez obrzęd inicjacji z osoby na osobę; misteryjna – czyli oparta na doświadczeniu tajemnic dzięki obrzędom) nawiązująca do – historycznego czy mitycznego – kultu czarownic, i wywodząca się z praktyk z New Forest w Anglii; oraz czarostwo, popularna wersja tej religii z pominięciem inicjacji²⁹.

Z opisu wyłania się podział na wicca oraz tzw. współczesne czarostwo³⁰. Pojawia się jednak pytanie, gdzie należy umieścić ruchy o podobnych korzeniach, doktrynie, kulcie i organizacji, które na dobrą sprawę ani nie wywodzą się z prak-

²⁷ R. Furman, *op. cit.*, s. 61.

²⁸ Reclaiming (początkowo Reclaiming Collective) jest to międzynarodowa wspólnota mężczyzn i kobiet, pracujących nad duchowością opartą na kulcie Matki Ziemi i aktywności politycznej. Początkowo założona została z myślą o idei krzewienia pokoju na świecie i zrzeszała ruchy antynuklearne. Za: http://www.witchvox.com/va/dt_va.html?a=usca&c=trads&id=3212 (dostęp 15.03.2009).

²⁹ <http://www.wicca.pl/wicca.html> (dostęp 13.02.2008).

³⁰ Słowo „czarostwo” bywa obecnie stosowane jako synonim słowa „czarownictwo”. Ponieważ w języku polskim „czarownictwo” ma na ogół negatywne konotacje, wiccanie częściej używają terminu „czarostwo”.

tyk covenu z New Forest, ani nie mogą być uznane za czarostwo, gdyż występują w nich misteria, np. Clan Tubal Cain czy Cultus Sabbati?

Rozwijając przytoczoną wcześniej własną definicję wicca, pragnę przejść do jej drugiej części obejmującej podział. W wicca należy wyróżnić trzy dominujące nurty:

- 1) wicca tradycyjna – inicjacyjna, misteryjna religia wywodząca się bezpośrednio z praktyk covenu z New Forest (Anglia), usystematyzowana i spopularyzowana przez głównego jej ideologa Geralda Gardnera w latach pięćdziesiątych XX wieku (tradycja gardnerijska) oraz jego kontynuatora, działającego w latach sześćdziesiątych Aleksandra Sandersa (tradycja aleksandriańska),
- 2) czarostwo tradycyjne – starsze lub równoległe kierunki o podobnej doktrynie, kulcie i organizacji,
- 3) czarostwo eklektyczne – popularna odmiana tej religii realizowana w oparciu o indywidualną interpretację źródeł pisanych, niezależna i na ogół różna od nurtów tradycyjnych³¹.

Wicca tradycyjne

Najbardziej reprezentatywne grupy, dwie tradycje: gardneriańska (*Gardnerian Wicca*) i aleksandriańska (*Alexandrian Wicca*), czasem określane są zbiorczo jako brytyjska wicca tradycyjna (*British Traditional Wicca*). Początki wiążą się z postacią Geralda Gardnera i jego rzekomej inicjacji w covenie czarownic, który wówczas miał istnieć w miejscowości New Forest³². Drugą postacią, która wprowadziła kilka zmian w obrębie rytuałów w tradycji gardneriańskiej, był Alexander Sanders (właśc. Orrell Alexander Carter, 1926–1988), dzięki któremu powstała tradycja aleksandriańska. Od nazwiska pierwszego oraz imienia i nazwiska drugiego pochodzą nazwy głównych nurtów.

Tutaj pojawiają się największe kontrowersje dotyczące samego terminu wicca. Osoby prezentujące ten nurt najczęściej uważają, że określenie to może być stosowane tylko wobec uczniów Gardnera i Sandersa. Decydującymi elementami są: inicjacja, której brakuje wśród wiccan eklektycznych, dziedziczność wiedzy i przekonań, misteria przekazywane każdej osobie wkraczającej do kręgu.

Pozostałych czarowników, którzy nie mieli z tymi grupami styczności, a określają siebie mianem „wiccanie”, nazywają „neowiccanami”, „rekonstrukcjonistami” bądź „czarownikami eklektycznymi”³³.

³¹ M. Witulski, *Polskie słownictwo w Wicca...*

³² Wokół covenu z New Forest powstało wiele kontrowersyjnych tez. Ronald Hutton zaprzeczył jego istnieniu. Z kolei Leo Ruickbie powołuje się na Grace Kemelek, która twierdzi, że źródłem wiedzy Gardnera był Horsa Coven, gdzie działała m.in. Sybil Leek. Ruickbie jednak odrzucił tę tezę.

³³ Niektórzy uznają pojęcie wicca eklektyczna, jednak z pewnością nie nadają eklektykom takiego samego statusu jak tradycjonalistom. Ich zdaniem wicca tradycyjna to zupełnie coś innego niż wicca eklektyczna.

Te dwie tradycje uchodzą za jedyne, które zachowały w większości przekaz covenu z New Forest, począwszy od Gardnera³⁴.

Wyróżnia te grupy to, że wbrew obiegowym opiniom przedstawiciele tych tradycji nigdy nie upublicznili ani nie ujawnili w pełni swoich rytuałów, zawartości *Księgi Cieni* czy misterii³⁵. Wszystkie obrzędy odbywają się w niedostępnych dla obcych pomieszczeniach. Coveny gardneriańskie mają trzystopniową strukturę inicjacyjną. By zostać wiccaninem z obu tych linii, należy znaleźć sobie mistrza – osobę, która wprowadzi kandydata do covenu, a następnie przejść szkolenie (trwające według tradycji celtyckiej rok i jeden dzień), po którym dopiero można odbyć inicjację drugiego stopnia, lecz wciąż jest zależna od swojego covenu. Trzeci stopień oznacza zupełną niezależność, dającą tytuł arcykapłana lub arcykapłanki, osoba taka ma prawo przewodzić grupowym obrzędom, trenować innych, strzec tradycji.

W tradycji gardneriańskiej nikt nie kształci kandydata na kapłankę bądź kapłana, do czasu inicjacji³⁶. Taka osoba nie może też uczestniczyć w żadnych rytuałach aż do tego momentu. Wiccanin po inicjacji (szkoleniu), nabywa umiejętność komunikacji z „Bytami Wyższymi”. W covenie przed inicjacją pyta się Bogów, czy dana osoba nadaje się na ich kapłana (kapłankę). To zawsze jest decyzją Bogów – nie arcykapłanki czy arcykapłana. W przypadku odmowy można szukać innego covenu albo poczekać rok, by po raz kolejny poprosić o inicjację³⁷.

W tradycji gardneriańskiej charakterystyczne jest:

- celebrowanie rytuałów w covenach prowadzonych przez arcykapłankę,
- coven jest samodzielną strukturą, niezależną od innych (czasem istnieje współpraca z przedstawicielami covenów macierzystych),
- rodzinna konstrukcja; coven jest grupą osób, które współpracują, tworzą energię podczas rytuałów, dzielą się tym, co jest do zrobienia, szanują swoje zaangażowanie, wzajemnie wspomagają,

³⁴ Tradycje gardneriańska i aleksandriańska najbardziej rozpowszechnione są w Wielkiej Brytanii. W innych krajach, głównie w USA, coveny, np. gardneriańskie, są bardziej otwarte od brytyjskich. Pojawia się szereg rozmaitych internetowych list dyskusyjnych, np. Amber and Jet, gdzie w skład grup „linii prostej z New Forest” wchodzi szereg innych tradycji: mohsiańska, georgiańska, tradycja 1734 czy Central Valley Wicca. Wbrew pozorom tradycje te nie pojawiają się nigdzie indziej poza Stanami Zjednoczonymi i na ogół przez aleksandrian i gardnerian z Europy są uznawane za ruchy eklektyczne bądź tradycyjne.

³⁵ W Internecie można znaleźć różne teksty, które rzekomo przedstawiać mają pełną zawartość *Księgi Cieni* Geralda Gardnera czy Alexandra Sandersa. Jak twierdzą wiccanie, są to tylko fragmenty tudzież zupełne apokryfy. Podobnie sprawa ma się z filmami i dokumentami na temat wicca. Zarówno Gardner, jak i Sanders często pokazywali się w mediach, by nadać rozgłos swoim systemom. Sanders podobno częściowo upublicznił rytuał inicjacji swojej żony Maxine, czego fragment możemy zobaczyć w filmie *Biały anioł, czarny anioł* (*Angeli bianchi – angeli negri*, 1970 r., reż. Luigi Scattini). Wbrew pozorom nie dokonał tego w pełni, rytuał przedstawił tylko fragment ceremonii, o ile w ogóle odbywał się naprawdę, a nie był tylko komercyjnym pokazem. Sanders, znany z medialności i występów w filmach, demonstrował swoje cyrkowe rytuały połykania ognia w filmie dokumentalnym *The Occult Experience* (1985, reż. Frank Heimans), zagrał również, ze swoją żoną Maxine, satanistycznego kapłana odprawiającego rytuały voodoo z covenem w filmie *The Witches Legend* (1970 r., reż. Malcolm Leigh).

³⁶ Nie jest to jednak regułą. Czasami stosuje się tak zwany *Outer cort* (Zewnętrzny Krąg), w którym przeprowadzany jest wstępny trening.

³⁷ Źródła: badania własne, rozmowa z wyznawcą wicca.

- respektowanie zasad szczerości i miłości,
- praktykowanie rytuałów nago (skyclad),
- przestrzeganie wiccańskiej rady (nie zawsze jednak jest to regułą),
- na ogół wiara w reinkarnację³⁸.

Gardnerianie są bardzo ortodoksyjni w respektowaniu rytuałów stworzonych przez samego Gardnera, choć w miarę potrzeby tworzą też nowe. Nigdy jednak nie zmieniają samego rdzenia tradycji. W swych rytuałach inicjacyjnych wykorzystują rytualną chłostę (ma ona charakter symboliczny). Tradycja ta jest bardzo hermetyczna i niechętna dyskusjom na swój temat. Często występuje równowaga między liczbą mężczyzn a kobiet w covenach. Większość działań magicznych opiera się na energii wyzwolonej w interakcji kobiety i mężczyzny przejawiającej się w oddziaływaniach energii męskich i żeńskich uczestników obrzędów. Nierozłącznymi elementami są taniec, śpiew i wspólna aktywność, gdzie coven funkcjonuje jak rodzina.

Tradycja aleksandriańska wywodzi się z tradycji gardneriańskiej, jednak jest nieco zmieniona w stosunku do tej pierwszej. Występują drobne różnice w symbolice narzędzi (np. rytualny sztylet athame symbolizuje element ognia, a różdżka – powietrze). Symbolika ta ma znaczący wpływ na sam obraz rytuału. W covenach przewodzi arcykapłanka, arcykapłan ma jednak większą rolę w rytuale niż w tradycji gardneriańskiej. Ten nurt jest bardziej liberalny, otwarty na zmiany. Aleksandrianie używają szat – arcykapłan może wkładać kolorowe, reszta kapłanów ubiera się na białe. Osoby, które czekają na inicjację czasami dopuszczane są do rytuałów (otrzymują stopień „neofity”) i muszą przejść przez formalny trening przed jej rozpoczęciem. Alex Sanders był inicjowany przez gardneriańską kapłankę Pat Kopansky, z coveny prowadzonego przez Patricię Crowther. Drugi i trzeci stopień nadała mu arcykapłanka, znana w szerszych kręgach jako Medea³⁹.

Czarostwo tradycyjne

Linie równoległe lub starsze w stosunku do nurtów brytyjskiej wicca tradycyjnej. Wicca gardneryjska czy aleksandriańska to pewna „podgrupa” czarostwa tradycyjnego, którego korzenie sięgają prawdopodobnie połowy XIX w. Czarostwo tradycyjne w niektórych przypadkach pełne jest wpływów lucyferiańskiej gnozy czy elementów satanistycznych. Przykładami ruchów prezentujących ten nurt będą według Leo Ruickbiego⁴⁰: Clan Tubal Cain⁴¹, jego kontynuacja i rozwinięcie Tra-

³⁸ Źródło: konsultacja e-mailowa z wyznawcami.

³⁹ Źródło: badania własne, konsultacja autora z wyznawcą Wicca.

⁴⁰ L. Ruickbie, *op. cit.*, s. 133–134.

⁴¹ Twórcą Clanu Tubal Cain był Roy Bowers, znany powszechnie jako Robert Cochrane (1931–1966). System, który stworzył, określane jest często jako Cochrane’s Craft – Rzemiosło Cochrane’a. Nazwa ta używana jest w opozycji do terminu wicca gardneriańska. W tym określeniu akcent pada na filozofię i mistycyzm.

dycja 1734⁴², Roebuck⁴³ (obie określane czasem mianem „Tradycyjne Dziedziczne Czarostwo” *Traditional Hereditary Witchcraft*) oraz nieistniejący już nurt The ReGENCY⁴⁴. Oprócz wyżej wymienionych do tego ruchu zaliczyć można także Cultus Sabbati⁴⁵ i Hethide Thread⁴⁶.

Warto zwrócić uwagę na postać angielskiego czarownika George’a Pickin-gilla (znanego jako „Old George”), żyjącego w latach 1816–1909. Jego biografia owiana jest mnóstwem legend i mitów. Przypisuje mu się równie złą sławę, jak Aleisterowi Crowleyowi⁴⁷. Znany był m.in. z wymuszania pieniędzy od miejscowej ludności i grożenia jej magią i demonami⁴⁸. Pod koniec swojego barwnego życia Stary George założył prawdopodobnie łącznie dziewięć dziedzicznych covenów, usytuowanych w Norfolk, Essex, Hertfordshire, Sussex i Hampshire⁴⁹. Tworząc nowe, domagał się, żeby arcykapłani i arcykapłanki wywodzili swoje pochodzenie z rodów czarowników i czarownic. Każdy coven czcił Rogatego Boga i używał serii rytuałów, które były stale modyfikowane poprzez wprowadzanie nowych koncepcji. Powodowało to rozbudowywanie kultu. Wszystkie rytuały były prowadzo-

⁴² Tradycja 1734 zapoczątkowana została przez Joego Wilsona i opiera się na naukach Clanu Tubal Caina. Jest bardziej patriarchalna od wicca, kładzie w większym stopniu nacisk na kult zmian zachodzących w przyrodzie.

⁴³ Roebuck Coven został założony obok Los Angeles w Kalifornii, w zimowe przesilenie w 1976 r. przez Ann i Davida Finnin. Pracowali wraz z Wilsonem (który przyłączył się do nich w 1975, a w 1977 r. przejął kontrolę nad ich tradycją). W 1982 r. Finninowie odwiedzili Wielką Brytanię, gdzie poznali innych członków Clanu Tubal Caina. Po tradycyjnym okresie roku i jednego dnia małżeństwo zostało przyjęte do Clanu. W 1989 r. The Roebuck zmienił swoją nazwę na Ancient Keltic Church i stał się oficjalnie zarejestrowaną organizacją w USA. Za: http://www.witchvox.com/va/dt_va.html?a=usca&c=trads&id=3380 (dostęp 15.03.2009).

⁴⁴ L. Ruickbie, *op. cit.*, s. 133–134.

⁴⁵ Jednym z przykładów czarostwa tradycyjnego może być Cultus Sabbati (lub Rzemiosło Sabbati, Tradycja Sabbati). To określenie magicznych praktyk sięgających magii ludowej XIX stulecia. Jest to ścieżka praktykowana zarówno indywidualnie, jak też grupowo. Oparta jest na przekazie ustnym, a także na źródłach pisanych, zawiera elementy magii ludowej (znanej w XIX w.), a także nowe elementy inkorporowane w obręb kultu (m.in. psalmy), w zależności od potrzeb (stare niepotrzebne elementy ustępują na rzecz nowych). W Cultus Sabbati istnieją rytuały inicjacji, stosuje się środki halucynogenne w trakcie niektórych praktyk. Ten ruch odwołuje się do bardziej tradycyjnego wizerunku czarownicy – czcicielki diabła, rozumianego tutaj jako gnostyczne bóstwo, znane jako Lucyfer, Bafomet czy Melek Taus. Duży nacisk położony jest na zielarstwo i odmienne stany świadomości. Rytuały są sprowadzone do niezbędnego minimum i znacznie różnią się od wiccańskich – ważniejsze są narkotyczne wizje sabatu. Praktyki magiczne oczywiście występują, ale kult Boga i Bogini – nie zawsze. Z tych ruchów wywodzi się tradycyjna wicca. Wicca zawiera w sobie pewne elementy tradycyjnego satanizmu, Cultus Sabbati je uwypukla; za: <http://www.caduceusbooks.com/occultartgallery/cultus/cultus.html> (dostęp 15.03.2009).

⁴⁶ Hethide Thread jest tradycją czarostwa, zapoczątkowaną przez Robina Artissona (ur. 1975). Tradycję tę praktykuje m.in. Hollow Hill Fellowship oraz Heth Coven. Grupa kładzie nacisk na moralne wartości, które są nieodłączną częścią ich systemu. Twierdzą, że dla monoteizmu nie ma miejsca w społeczeństwie wykształconych ludzi. Według Artissona ścieżkę tę cechuje głęboka powaga, elementy metafizycznego pojmowania świata, wiara przodków. „Tradycyjne czarostwo jest przejściem do ukrytych aspektów Natury, spod strony życia, jak ją normalnie postrzegamy, przejściem z logicznego świata, świecącego światłem i wejściem w beczas, ciemny i nielogiczny stan istnienia”; za: http://www.paganwiki.org/index.php?title=Robin_Artisson (dostęp 26.02.2009).

⁴⁷ R. Hutton, *op. cit.*, s. 292.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 293.

⁴⁹ *Ibidem*.

ne przez kobiety; zachowano rytualną nagość i inicjację seksualną⁵⁰. Kult Rogatego Boga w wydaniu Pickingilla inkorporował wiele elementów dawnych, angielskich, francuskich, skandynawskich i flamandzkich praktyk Rzemiosła. Rytuały zawierały także wpływy kataryzmu i średniowiecznego pogaństwa francuskiego⁵¹. Pickingill stale rozwijał elementy kultowe, w wyniku czego istniały różnice w covenach, które założył. Od jednego z nich właśnie wywodzić się mieli członkowie słynnego covenu z New Forest, w którym Gardner miał być inicjowany ok. 30 lat po śmierci Pickingilla⁵². Tak więc wicca tradycyjna będzie zgodnie z tą teorią jedną z form czarostwa tradycyjnego, którego odgałęzieniami są wymienione grupy, np. Clan Tubal Cain. Cechuje je podobny kult, doktryna, organizacja, a także rzekome pochodzenie m.in. od czasów Starego George'a. Ruchy tradycyjnego czarostwa mają wiele wspólnego z tradycyjną wiccą, występują jednak istotne różnice.

Najbardziej wzorcowym przykładem dla naszych rozważań będzie tu Clan Tubal Cain:

- na czele covenu stał magister, podczas gdy u wiccan tradycyjnych była to arcykapłanka⁵³. Coven zarządzany był przez parę (mężczyznę i kobietę, z wyższą funkcją mężczyzny),
- występował święty krąg i cztery strony świata z przypisanymi im żywiołami, o innym przyporządkowaniu: ogień – stronie wschodniej, ziemia – południu, woda – stronie zachodniej, powietrze północy (w tradycyjnej wicce ogień podlega południu, ziemia północy, powietrze stronie wschodniej),
- praca w czarnych szatach, nie nago,
- brak bicia w trakcie inicjacji,
- rytuały odprawiane były wokół ogniska na świeżym powietrzu, nigdy w pomieszczeniach,
- odnotowano istotne różnice w wyposażeniu: ognisko, filizanka (zamiast rogu), sznur, kamień zamiast ołtarza (zwany popularnie grotto), „stang”⁵⁴,
- Clan Tubal Cain czcił Rogatego Boga (nazywanego przez nich Tubal Cain⁵⁵, Herne, Bran, Wayland) oraz Potrójną Boginię (nazywaną Białą Boginią autorstwa R. Gravesa), czasem identyfikowaną z nordyckimi Nornami. Bóg powiązany był z ogniem, światem podziemnym (pozagrobowym), czasem niższą magią, urodzajem i śmiercią. W tej tradycji pojawia się także trzecie bóstwo – Rogate Dziecko (solarny Bóg), będące potomkiem obu Bogów.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 294.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*, s. 218.

⁵³ *Ibidem*, s. 314.

⁵⁴ Rodzaj kostura, przypisywanego Bogu bądź Bogini, w zależności od ceremonii. Stang jest używany obecnie także przez inne grupy, np. niektórych aleksandrian.

⁵⁵ W księdze Genesis, 4, 22, Tubalcain jest potomkiem Kaina, syna Lamecha i Zillah, bratem Naamah; według Biblii – pierwszy kowal.

Pojawiała się także kolejna postać, Ukryta Bogini, określana jako Godhead, nazywana Prawdą, istniejąca poza Rogatym Bogiem i Potrójną Boginią. Następowo tu więc stopniowe odejście od wyłącznego kultu Boga i Bogini,

- korzenie starsze i niezależne od linii z New Forest.

Czarostwo eklektyczne

Jest to kolejny, po tradycyjnych wiccanach, najbardziej popularny nurt. Przedstawiciele czarostwa eklektycznego często mówią o sobie wiccanie eklektyczni, na ogół nie zważając na poglądy tradycjonalistów na temat używania tego słowa⁵⁶. Tutaj pojęcie wicca jest bardzo różnie rozumiane. Jedni eklektycy to osoby, które przeszły nauczanie i misteria w covenach tradycyjnych, po czym postanowiły założyć własne tradycje, tak jak np. Janet i Stewart Farrarowie i ich „progresywne czarostwo”⁵⁷. Inni przyjęli ten system poprzez nauczanie na odległość, np. dzięki Raymondowi Bucklandowi⁵⁸ na drodze korespondencyjnej. Powstawały kolejne odgałęzienia oraz tzw. *solitary Wicca* (samotna ścieżka).

Kolejne pokolenia czarowników i czarownic zaczęły bazować na literaturze i innych źródłach (czerpiąc informacje z szeroko rozumianej ezoteryki, magii, New Age czy pokrewnych tematów), które zaczęły ukazywać się coraz częściej publicznie – na bazie tego zrodziła się wicca eklektyczna. Różne ruchy zaczęły adaptować religię wicca do własnych potrzeb. Wprowadzając nowatorskie elementy, powstały całe rzesze grup i tradycji. Ruchy eklektyczne odnosiły się do rozmaitych sfer życia. Feministki skupiły się wokół pewnych nurtów (np. dianizm), podobnie homoseksualiści (część tradycji minojskiej). Powstały odłamy odnoszące się do wierzeń konkretnych ludów i narodów (Norse, wicca skupiająca tradycje nordy-

⁵⁶ Eklektyzm diametralnie różni się od wicca zapoczątkowanego przez G. Gardnera. Choć w swoim dziele *Znaczenie czarostwa* autor podkreślał rolę inicjacji i odprawiania rytuałów podczas Sabatu, przedstawiciele tego nurtu powołują się na niego jako na założyciela swojego systemu. Twierdzą też, że Gardner publikował swoje książki celem utrzymania istnienia czarostwa, kierując je do wszystkich zainteresowanych tym tematem. Dlatego m.in. zdradził wiele sekretów dostępnych jedynie wiedźmom. Podobnie zrobili jego kontynuatorzy. Dziś trudno jest określić, które pozycje dostępne na polskim rynku pisane są przez eklektyków, a które przez tradycyjnych wiccan. Zarówno jedni, jak i drudzy określają siebie mianem wiccan, choć tradycyjnym wiccanom się to zazwyczaj nie podoba. Twierdzą, że wśród eklektyków brak jest głównego przekazu, który istnieje wśród osób inicjowanych. Z kolei eklektycy zarzucają tradycjonalistom zbędny dogmatyzm, a czasem nawet cechy typowe dla sekt.

⁵⁷ Janet Farrar (nazw. rod. Owen, ur. 1950) oraz Stewart Farrar (1916–2000) to brytyjscy nauczyciele i autorzy wielu publikacji poświęconych wicca, magii i neopogaństwu. Byli uczniami Aleksa Sandersa. Do najpopularniejszych ich wspólnych prac należy książka: *Eight Sabbaths for Witches*, która doczekała się kilku reedycji. Po śmierci Stewarta Janet związała się z Gavinem Bonem, wraz z którym kontynuuje działalność dotyczącą wicca.

⁵⁸ Raymond Buckland (ur. w 1934) jest prekursorem samotnej ścieżki (*solitary Wicca*), nurtu seax-wicca. Przeniósł tę religię do Stanów Zjednoczonych. Był gardnerianinem, który w 1964 r. założył pierwszy gardneriański coven w Ameryce Północnej. Znacznie później dopiero odszedł od nurtu tradycyjnego. Działał aktywnie, nauczając na drodze korespondencyjnej, założył muzeum czarostwa, jest autorem około 30 pozycji na temat magii.

ckie i teutońskie, Slavic Wicca – słowiańska, popularna wśród polskich i rosyjskich emigrantów w USA⁵⁹, Welsh Traditional Witchcraft – walijskie, celtyckie czarostwo, Equinox – tradycja egipska czy np. Stragheria – zrzeszająca amerykańskich emigrantów z Włoch), ekologiczne i ekofeministyczne jak np. Reclaiming autorstwa Starhawk oraz silnie akcentujące duchowy rozwój np. Feri Tradition, Victora Andersona.

Do cech eklektyzmu należą:

- wymienione wcześniej różnice w koncepcjach rozumienia Bogów,
- kwestia inicjacji: niektóre coveny również inicjują nowych członków, lecz z pewnością nie są to inicjacje podobne do wicca tradycyjnego czy czarostwa tradycyjnego; osoby praktykujące samotnie nieraz wykonują tzw. samoinicjację, a czasem jest to zupełnie pomijane,
- rytuały eklektyków na ogół przypominają rytuały przedstawione w publikacjach; występuje podobne wyposażenie ołtarza (są jednak różnice w odniesieniu do wicca tradycyjnego), te same święta (związane z cyklem słonecznym i księżycowym), kult Boga i Bogini,
- literatura przedmiotu wymienia wiccane, którzy np. praktykują rytuały z okazji święta narodowego lub np. na cześć ofiar z Salem; niektórzy celebryją obchody świąt solarnych lub lunarnych, w zupełnie innym terminie w celach praktycznych (np. w najbliższą sobotę lub niedzielę czy nawet w okres przypadających świąt chrześcijańskich, kiedy wypadają dni wolne od pracy); w przypadku tych Sabatów widać odejście od tradycyjnego wzorca, gdzie priorytetem jest czas magii o określonej porze,
- podręczniki wiccańskie przedstawiają różny punkt widzenia na symbolikę w wicca; żywioły przyporządkowane są czterem kierunkom świata, różnie w zależności od tradycji; podobnie użycie narzędzi rytualnych – przyporządkowane im są inne żywioły, strony świata i energie (polaryzacja męsko-żeńska),
- członkowie poszczególnych covenów często angażują się w rozmaite formy wróżbiarstwa, medytacji, jogi, w zależności od zainteresowań; pojawiają się elementy magii roślin, kamieni, żywiołów, minerałów, zapachów, kolorów, planet i dni tygodnia; występują różnice w formie zaklęć (wersze, pełne zdania *etc.*) i gestach rytualnych („Rogata dłoń” raz symbolizuje tylko Boga, innym razem Boga i Boginię; czasami Boginię określa się podobnym znakiem, w innym układzie palców); także zakreślanie kręgu wykonywane jest różnie, czasem nożem, w innym przypadku sznurkiem, kwiatami, solą *etc.*,
- rzadko pojawia się hierarchia i inicjacja trzystopniowa, coveny mają luźniejszą strukturę, bywają bardziej demokratyczne; inaczej jest wśród tych covenów, które wywodzą się bezpośrednio z wicca tradycyjnego; tam występuje więcej dogmatycznych reguł i tradycyjnych zachowań,
- na ogół rządzone są przez arcykapłana i arcykapłankę,

⁵⁹ S. Simpson, *Native Faith. Polish Neo-Paganism at the Brink of the XXIst Century*, Kraków 2000, s. 34.

- coveny są bardziej otwarte na przyjmowanie nowych członków i zmiany w obrębie rytuału,
- zdarza się, że w niektórych tradycjach, np. corelian, upublicznia się rytuały; obrzędy są nagrywane, fotografowane. Nie wszyscy eklektycy akceptują takie zachowanie.

Kontrowersje dotyczące wicca

W świecie wicca pojawiają się często kwestie sporne dotyczące problemów etyki, mniejszości seksualnych, poglądów politycznych *etc.* Słyszcy się skrajne opinie odnośnie do tolerancji mniejszości seksualnych. Pewna liczba wiccan to osoby o odmiennej orientacji seksualnej. Wokół nich powstały nurty: gejowskie (tradycja minojska) i feministyczne (dianizm). Sam Gerald Gardner znany był z homofobii. Za jego czasów przyjmowanie osób homoseksualnych do kręgu było wykluczone (choć dla jemu samemu zarzucano masochizm, voyeryzm, ekshibicjonizm). Alexander Sanders był biseksualny. Za jego czasów poglądy na seksualność wiccan stopniowo zaczęły się zmieniać.

Homoseksualizm stał się tolerowany w kręgach, nawet klasyfikowanych przez mnie jako tradycyjne. Na gruncie amerykańskim rozwinęły się nurty feministyczne i homoseksualne. Część Sabatów amerykańskich w latach 90. odmówiła jednak przyjęcia w swoje szeregi osób o odmiennej orientacji, gdyż, jak twierdzili, przeczą oni prawom natury. Na ogół wiccanie w swoich publikacjach opowiadają się za tolerancją względem mniejszości seksualnych, jednak w praktyce bywa z tym różnie.

W zakresie poglądów politycznych również trudno jest wiccan zaszeregować jednoznacznie. Podobnie jak powstał stereotyp wicca jako religii kobiet, tak sprawa ma się w przypadku błędnego stereotypu wiccan – zwolenników lewicowych poglądów politycznych.

Po raz kolejny najsilniejszy wpływ na to wywarły media oraz działalność Miriam Starhawk Simos, córki żydowskich emigrantów z Rosji. Działalność Reclaiming obfitowała w rozmaite formy protestu przeciwko działaniom rządowym. Na zdjęciach z obchodów świąt można nawet dostrzec wiccan ze znakiem anarchii przyszytym do peleryny.

Nieco odmiennie przedstawiała się ta sprawa wśród prekursorów wicca i wyznawców tej religii na gruncie europejskim. Ronald Hutton, opisując poglądy polityczne panujące wśród znaczących postaci brytyjskiego okultyzmu i magii, podaje:

Mathers był zafascynowany militarystką i arystokracją. Prawicowe poglądy Yeatsa⁶⁰ kierowały go w kierunku flirtowania z faszystami. Crowley przez dłuższy czas życia był wysoko

⁶⁰ William Butler Yeats (1865–1939). Irlandzki poeta, prozaik i dramaturg; czołowy działacz tak zwanego odrodzenia irlandzkiego. Za: *Oxford. Encyklopedia szkolna*, t. 6: *Biografie*, Warszawa 1994, s. 248.

postawionym w hierarchii Torysem, a wszystkie ekspresje polityczno-społeczne dotyczące punktu widzenia Dion Fortune⁶¹ szły w tym samym kierunku. Gardner, jak sam mówił, był z pewnością konserwatystą, podczas gdy Alex Sanders nie był powiązany z żadną konkretną partią, konsekwentnie jednak wyrażał poparcie dla hierarchii i monarchizmu. Pisarz, który przeprowadził wywiady z całym szeregiem wiccańskich grup w Anglii w latach 60., odnotował, że większość z nich była pravicowych przekonań⁶².

Przykłady świadczą o tym, że wiccianie brytyjscy są bardziej pravicowi, ale czy różnią się pod tym względem od wiccan amerykańskich? Jaki jest stan faktyczny? Nie zostały przeprowadzone do tej pory żadne badania dotyczące poglądów wiccan w Stanach Zjednoczonych, a także wśród wiccan na terenie całej Europy. Głębsze zbadanie sprawy może, choć nie musi, dać zupełnie inny wynik.

Elementem zaciemniającym obraz wicca jest już samo podejście wyznawców do magii. Wątpliwości budzi banalna odpowiedź na pytanie, w jakich celach wiccianie używają magii? Warto zwrócić uwagę na badania, które przeprowadził Leo Ruckbie. Według niego cele były rozmaite:

- uzdrawianie (36,9%),
- osobisty rozwój (20%),
- społeczny rozwój (18,5%),
- dla uzyskania osobistej przewagi (15,4%),
- dla innych celów (9,2%)⁶³,

Kolejne pytanie, jakie należy zadać w dyskusji o wicca, brzmi: kogo należy w takim razie uznać za wiccanina, wiccankę czy nawet coven wiccan? Pewne odłamy nie używają wcale tego terminu, choć śmiało można by o nich powiedzieć wiccianie, np. Clan Tubal Cain. Czasami stosowane są nawet określenia będące konkurencyjnymi do wicca, np. Rzemiosło Cochrane'a (Cochrane's Craft), wynikające z rywalizacji i wrogości wobec siebie rozmaitych grup (Roy Bowers krytykował wiccę Gardnera). Z kolei pewnych grup można by nawet nie uznać za wiccańskie, jak np. Reclaiming Starhawk, choć posługuje się tą nazwą i zaistniało w mediach jako reprezentacja tej religii.

Innym kłopotem dla badacza będzie także to, że pewne systemy można by uznać za wiccańskie, choć w jej skład na pewno zaliczyć nam ich nie wolno. John Myrdhin Reynolds starał się wykazać podobieństwa pomiędzy wiccanami a dakiniami:

Oczywiście z jednej strony istnieją różnice w szczegółach pomiędzy kręgami wicca, występującymi w różnych formach: gardneriańskiej, aleksandriańskiej, georgiańskiej, wrózkowej, dianicznej itd., a z drugiej strony – w tantrycznych czakrapudżach. Gardner i inni tworzyli swoje rytuały, wykorzystując różne materiały źródłowe, takie jak: *Większy Klucz Salomona*, tekst *Aradii*, *Gnostyczną Mszę Aleistera Crowleya* itp. Tak samo istnieją różnice pomiędzy rytuałami tantry

⁶¹ Dione Fortune to literacki pseudonim Violet Mary Firth Evans (1890–1946), jednej z liderek brytyjskiego okultyzmu i popularyzatorki kabały. Za: R. Hutton, *op. cit.*, s. 180.

⁶² *Ibidem*, s. 360 [tłum. własne].

⁶³ R. Ruckbie, *op. cit.*, s. 208.

hinduistycznej i buddyjskiej oraz pomiędzy kręgami różnych heruków, występujących w anuttara tantrach. Każda główna annuttara tantra stanowi kompletny system kultu i magicznych praktyk. Ale ważne jest to, że zasady, na których opierają się te różne kręgi i ich symbolizm są takie same we wszystkich tych tradycjach, ponieważ bazują na odwiecznym, uniwersalnym archetypie kultu Boga i Bogini, kultu, który jest nocny, lunarny i chtoniczny. To coś, co przekracza historię i poszczególne kultury⁶⁴.

Uznanie dakiń za wiccanki ze Wschodu nie wchodzi zupełnie w grę, choć podobieństwa są dosyć silne. Na bazie teologii (lub teologii⁶⁵) wiccańskiej powstało także wiele innych grup neopogańskich, które czasem mylone są z wiccańskimi.

Reasumując, odpowiedź na postawione wcześniej pytanie, kim są wiccanki?, będzie prawdopodobnie prosta – to ci, którzy się za wiccanki uważają. Pewnie i to jednak nie będzie do końca w pełni zgodne ze stanem faktycznym z uwagi na dość powszechny subiektywizm wyznawców w ocenie swojej religii. Gavine Bone (obecny partner Janet Farrar) komentuje to następująco:

Termin wicca odnosi się do wszystkich tych, którzy traktują współczesne czarostwo jako RELIGIJNĄ PRAKTYKĘ⁶⁶.

Tutaj więc wicca, podobnie jak w moich dotychczasowych rozważaniach, staje się pewnym koniecznym uogólnieniem pozwalającym badaczowi określić tym wspólnym mianem wymienione wcześniej trzy grupy: wicca tradycyjne, czarostwo tradycyjne, czarostwo eklektyczne. Termin ten będzie najwłaściwszym łącznikiem dla całego zbioru praktyk magicznych występujących w obrębie bardzo podobnych, ale trudnych do jednoznacznego zdefiniowania nurtów wyznaniowych.

⁶⁴ J. M. Reynolds, *Czarownice i Dakinie. Tantra na Wschodzie i Zachodzie*, Kraków 2008, s. 169.

⁶⁵ Tealogia – jest to neologizm oznaczający „studia nad boginią” (z greckiego θεά, *thea*, „bogini” + λογία, *logia* „studia, rozprawa”), termin wprowadzony przez Isaaca Bonewitsa w 1974 r. Stosowany też w znaczeniu „rozprawa nad bogami”. W 1993 r. Charlotte Caron zdefiniowała tealogię jako „rozprawę nad żeńskim aspektem boskości i feministycznym terminem”.

⁶⁶ Fragment korespondencji e-mailowej między autorem a Gavinem Bonem z 14.11.2008.